

A LEGITIMITÁS ÉS ELISMERTSÉG PROBLÉMAKÖREI A VOLT JUGOSZLÁVIÁBAN ELKÖVETETT EMBERISÉG ELLENI BÜNTETTEKET VIZSGÁLÓ TÖRVÉNYSZÉK ESETÉBEN

KIRS ESZTER*

A dél-szláv válság során zajló tragikus események haladéktalan reakciókat követeltek a nemzetközi közösség részéről. A sürgős szükség nyomán a Biztonsági Tanács hozott kötelező erejű határozatot a legsúlyosabb bűnöket elkövető személyek felelősségre vonását célzó *ad hoc* jellegű nemzetközi törvényszék létrehozásáról. A bírói fórum felállításának így módon történő megvalósulása számos támadási felületet keletkeztetett az Ex-jugoszláv Törvényszék legitimitása kapcsán. Az ezzel kapcsolatos problémák pedig óhatatlanul negatív következményekkel jártak a Törvényszék működésének elismertsége tekintetében. A legális működéssel szembeni és az a mellett szóló érveknek, valamint a rendszer gyenge pontjainak vizsgálata feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a megfelelő következtetések levonásával a nemzetközi szintű büntető bíraskodás hatékonyságának növelése elérhető céllá váljon. A rövid történeti bevezető után következzen tehát néhány releváns és problematikus tényező szemügyre vétele.

A szerb egységesítési törekvések tragikus következményei

Az első világháborút követően létrehozott Jugoszlávia központi kormányzatának gyengesége, a szerb nacionalizmus megerősödése és az európai egy-párti kommunista rendszerek megdőlése az 1990-es évek hajnalán együttesen okozta a majd egy évtizeden át tartó fegyveres konfliktus-sorozatot. Az 1980-as években a Szerb Kommunista Szövetség vezetőjévé vált Slobodan Milosević viszont optimális helyzetet talált az ez időben bekövetkezett változásokban sajátos elképzelései megvalósítására. Fő célként tűzte maga elé a jugoszláv területeken élő, a lakosság 36 százalékát alkotó szerbek egyesítését és egy erős központi hatalom alá rendelt jugoszláv állam létrehozását. Ez az egységesítési törekvés azonban nem valósulhatott meg az érintett etnikai közösségek ellenállása nélkül.

Szlovéniában azonnali válaszreakcióként 1991. június 25-én kihirdették az ország függetlenségét, amire a Jugoszláv Szövetségi Hadsereg (JNA) némi erőfitogtatással ellenkezhetett csupán, hiszen az Európai Közösség nyomására a tíz

---

* DR. KIRS ESZTER

egyetemi tanársegéd

Miskolci Egyetem ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

napig tartó ellenségeskedéseknek vége szakadt. Milosević kész volt belenyugodni Szlovénia függetlenedésébe, nem úgy Horvátországéba. Az itt lezajlott konfliktus pedig jóval nagyobb személyi és tárgyi veszteségeket okozott. 1991 novemberére az ország területének egyharmada szerb ellenőrzés alá került, Franjo Tudjman vezetésével pedig létrehozták a Szerb Krajina Köztársaságot (RSK). A szinte ezzel azonos időben zajlott népszavazás ugyanakkor a lakosság többségének Horvátország függetlenné válása melletti véleményét tükrözte. A konfrontáció elkerülhetetlenné vált. Az összeütközések során Vukovar ostroma tekinthető talán a legsötétebb eseménynek a humanitárius jogi szabályok megsértése tekintetében. Miután a szerb erők elfoglalták a várost, több mint 200 horvát személyt tereltek ki a kórházból, és végeztek ki a helyszínen. Decemberig félmillióra volt tehető azok száma, akiket eltelepítettek lakóhelyükről a horvát területeken belül, illetve akik menekülni kényszerültek. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1991. szeptemberi fegyverembargóról szóló határozata nem volt elegendő a konfliktus megszüntetéséhez, így a szervezet drasztikusabb beavatkozási lépést tett. Kezdetben 10 000, majd 14 000 békefenntartót küldtek a vitatott térségekbe. Azonban az ENSZ-erők egyébként is vitatható tevékenysége nem vetett gátat a nem-szerb lakosoknak az RSK területén való meggyilkolásának, de másrésről a kormány ellenőrzése alá tartozó területeken előforduló szerbekkel szembeni erőszaknak sem (mintegy 11 000 szerb háztartást tettek a földdel egyenlővé). A horvát területeken zajló konfliktus tényleges rendeződése alapvetően az 1994 novemberében Horvátország és az Egyesült Államok között született védelmi megállapodásnak volt köszönhető, amelynek nyomán 1995 nyarára Horvátország visszafoglalta a szerbek által megszállt területek többségét.¹

A dél-szláv konfliktusok sorában a Milosević által irányított erők Bosznia-Hercegovinában mutatták ki igazán a „foguk fehérjét”. Az itt elkövetett kegyetlenkedések az etnikai tisztogatás egyik legsúlyosabb példájává váltak. Azt, hogy az összetett etnikumú (1991-ben a lakosság 44 százaléka volt muszlim, 31 százaléka szerb és 17 százaléka horvát) boszniai térségben területszerzési célok zászlaja alatt erőszak tömeges alkalmazásával és deportálásokkal igyekeztek megszabadulni a nem kívánt etnikai csoportoktól, már a konfliktus idején is nyilvánvalóan lehetett volna népirtásként számon tartani. A nyugati vezetők azonban egyre inkább nyúltak a szerb vezetők által használt „etnikai tisztogatás” fogalmához, ezzel halogatva a drasztikusabb beavatkozást. 1991 októberében a szuverenitásra vonatkozó parlamenti szavazás szerb képviselők általi bojkottálását és a „Szerb Gyűlés” létrehozását követően Radovan Karadžić a következő figyelmeztetést tette közzé a muszlim párt vezetőjének, Alija Izetbegovićnak címezve: „Ne gondold, hogy nem fogod Boszniát a pokolba vezetni, és ne gon-

¹ Thompson, Mark: Yugoslavia. In: *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*. (Szerk.: Dinah L. Shelton) Macmillan Reference USA, Thomson Gale, 2005, 1171-1173. o.

dold, hogy nem fogod a muszlimokat a pusztulásba kergetni. A muszlimok nem tudják megvédeni magukat, ha kitör a háború.”² A háború 1992 áprilisában tört ki, amikor a jugoszláv hadsereg a szövetséges militáns csoportokkal megtámadta a kulcsfontosságú határvárosokat: Bijeljínát és Zvorníkot, amelyet Szarajevó ostroma követett. Ezen év nyarára a szerb erők Bosznia mintegy 70 százalékát ellenőrzésük alatt tudhatták. Ezzel szemben Bosznia-Hercegovina védelmét csupán a gyenge rendőrség, az újonnan létrejött muszlim Hazafias Szövetség és egy horvát milícia szolgálta. Szarajevó 400 000 lakosa védtelen volt a bombázásokkal szemben, csakúgy mint a falvakban megtámadott civilek. Az összeütközések során a szerbek súlyosan és sorozatosan megsértették a humanitárius jog szabályait. A jogsértések tömeggyilkosságok, a civilek erőszakos áttelepítése, koncentrációs táborokba internálása, kínzás, módszeres nemi erőszak, a civil tulajdon kisajátítása, elrablása, a kulturális és vallási örökségek szisztematikus pusztítása és egyéb hasonlóan kegyetlen formában valósultak meg. A kegyetlenkedések elkövetésében jelentős szerepe volt a félkatonai egységeknek, elsősorban a Zeljko Raznatović vezette Szerb Önkéntes Gárdának (ismertebb nevükön Arkan Tigrisei), amely Milosević tagadásával ellentétben bizonyítottan teljes összhangban működött a Szövetségi Hadsereggel. Az ENSZ elegendőnek vélte ebben a kiélezett helyzetben egy 1993 júniusában elfogadott biztonsági tanácsi határozat által biztonsági övezetek létrehozását a civilek védelmére, csapatait pedig kizárólag önvédelem esetére jogosította fel fegyverhasználatra. A „biztonsági övezeteket” hezitálás nélkül támadták meg Ratko Mladić csapatai, másrésztől a nemzetközi közösség tétovázásának is köszönhető az, hogy 1995-ben sor kerülhetett a szélsőségesen véres srebrenicai tömegmészárlásra, amelynek során több mint 7000 muszlim férfit és fiút végeztek ki.³ A szerbeknél kívül azonban jogsértő módszereket alkalmaztak az 1993-ban a boszniai hadsereggel szemben háborúba lépő horvát csapatok is, sőt a védelmi muszlim erők is számos esetben sértették meg a humanitárius jogi szabályokat. Az arányok tekintetében azonban meg sem közelíthették a szerb erők kegyetlenkedéseit. A Cherif Bassiouni elnöklétével működő speciális Szakértő Bizottság jelentése szerint az itt elkövetett jogsértések 90 százalékáért a szerb, 6 százalékáért a horvát és 4 százalékáért a muszlim szélsőségesek felelősek.⁴

Már a konfliktusok kialakulása és a legintenzívebb puskaropogás idején is születtek különböző tervezetek a lehetséges békekötés jogi kereteire vonatkozóan. Végül az amerikai diplomata által propagált 1994-es Kontakt Csoport terv vált az 1995-ben megkötött Dayton-i Megállapodások alapjává. Ez a békeszer-

² Thompson, Mark: *i. m.* 1173. o.

³ Thompson, Mark: *i. m.* 1173-1174 o.

⁴ Hartman, Florence: Bosznia. In: *Háborús Bűnök*. (Szerk.: Gutman, Roy és Rieff, David) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002, 82-83. o.

ződés az országot kormányzati szempontból két önálló részre osztotta: az északi és keleti területeken kijelölt Boszniai Szerb Köztársaságot elkülönítették az ország középső, nyugati és déli térségét felölölő Muszlim-Horvát Föderációtól. A gyenge „közös intézmények” (parlament, elnökség és alkotmánybíróság) a külpolitika, a pénzügyek és az entitás-közi jog tekintetében nyertek igazgatási jogsultságot. Minden más hatáskör az elkülönített entitások körébe utaltatott. Ezzel a lépéssel a nemzetközi közösség gyakorlatilag elismert egy etnikai tisztogatás során létrehozott államalakulatot a Szerb Köztársaság formájában.

A békekötés azonban korántsem jelentette a konfliktusos légkör oldódását, éppen ellenkezőleg, a fegyveres erőszak jelensége egy addig csendesen feszült térségben is felütötte a fejét. Az 1990-es évek elején a koszovói albánok békés eszközökkel fejezték ki a szerb hatóságokkal való szembenállásukat, azonban 1996-ban már senki nem hihette azt, hogy erőszak nélkül nemzetközi támogatást nyerhetnének a szerb elnyomással szemben. A szerb rendőri és katonai erőkkel szemben egyre intenzívebben szerveződött a magát Koszovói Felszabadítási Hadseregnek nevező gerilla csapat. Az összetűközések 1998-ra eszkalálódtak széles körű fegyveres konfliktussá, melynek nyomán koszovói civilek százezrei hagyták el otthonaikat, menekültek a hegyekbe, vagy hagyták el Koszovót. A NATO ultimátumot támasztott Milosević-csel és az albán vezetőséggel szemben: vagy elfogadják a nemzetközi segítséget egy azonnali vitarendezés céljával, vagy a NATO bombázásaival kell szembenéznük. Az albánok elfogadták a vitarendezési kezdeményezést, Milosević ellenállása azonban magával vonta az igen vitatott, a Biztonsági Tanács felhatalmazása nélkül végrehajtott bombázási műveleteket. A szerb katonai és civil objektumokban okozott pusztításokra válaszulva mintegy 11 000 koszovói albánt gyilkoltak meg a szerb erők. A további nemzetközi nyomásnak köszönhetően 1999 januárjában Milosević kivonta csapatait Koszovóból. A térséget az ENSZ igazgatása alá helyezték NATO csapatokra bízva a biztonság felügyeletét. Ezt követően a szerb kisebbség kényszerült tömegekben elhagyni a koszovói területeket, miközben a NATO tétlenül szemlélte ezt az újabb exodust, magára vonva a vádat, hogy inkább védte saját embereit, mint a védelmére szoruló civileket.⁵

A Törvényszék létrehozásának sürgős szüksége

Ha a nemzetközi közösség beavatkozására nem is került sor kellő időben, a sorozatos jogsértések kivizsgálása már a konfliktus kezdetén elkezdődött. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága kijelölt egy jelentéstevőt Tadeusz Mazowiecki személyében, hogy vizsgálja ki az emberi jogok megsértéseinek eseteit a hely-

⁵ Thompson, Mark: *i. m.* 1176. o.

színen. Mazowiecki az 1992-ben tett jelentésében javaslatot tett egy a konkrét eseteket feltáró bizottság felállítására. A Biztonsági Tanács ugyanezen évben létre is hozta a Cherif Bassiouni vezetésével működő Szakértő Bizottságot. A Bizottság három jelentése megalapozta a Biztonsági Tanács döntését, miszerint olyan súlyos mértékű nemzetközi jellegű bűntettek elkövetésével vádolhatók a konfliktusban tevékenykedő katonai vezetők, hogy az indokoltá teszi egy nemzetközi szintű büntető igazságszolgáltató hatóság felállítását.⁶ A emberi és humanitárius jogokat sértő cselekmények megfigyelésének, felfedezésének és az elkövetők felelősségre vonásának indítványozása alapvetően szükséges volt, és mindenképpen óriási előrelépésnek számít a nemzetközi büntető bíraskodás fejlődésének történetében. Ugyanakkor nem gondolom, hogy ezek az intézkedések felmenthetik a nemzetközi közösséget és közelebbről a Biztonsági Tanácsot a konfliktusba való haladéktalan beavatkozás és a további bűnök elkövetése megelőzésének kötelezettsége alól, aminek teljesítése hiányában az volt jugoszláv területeken zajló összecsapások áldozatok további százezreit követelték.

Az Ex-jugoszláv Törvényszék felállításának szándékát első ízben az 1993-ban született 808. számú határozatában nyilvánította ki a Biztonsági Tanács, a létrehozásról való végleges döntés pedig az ugyanezen évben elfogadott 827. számú határozatban manifesztálódott. Eszerint elhatározta, hogy „felállít egy nemzetközi törvényszéket azzal a céllal, hogy eljárást folytasson azon személyek ellen, akik felelősek a volt Jugoszlávia területén 1991. január 1-jétől a Biztonsági Tanács által meghatározandó időpontig terjedő időszakban elkövetett súlyos nemzetközi humanitárius jogsértésekért.”⁷

Egy nemzetközi szintű büntető bíraskodási fórumnak természetesen az lett volna a megtámadhatatlan jogi kerete, ha egy nemzetközi szerződéssel hozták volna létre, az érintett államok hozzájárulásával, szuverenitásuk tiszteletben tartásával. Azonban a szövegezési, aláírása és ratifikációs eljárás évekig is elhúzódott volna, a Törvényszék felállítása viszont nem tűrt halogatást, ha valamiféle visszatartó erőt akartak tulajdonítani a működésének a még mindig zajló konfliktusban szereplőkkel szemben. A szélesebb körű államok általi támogatást a többoldalú szerződésen kívül az ENSZ Közgyűlésének keretein belül születő konszenzus, illetve az ezt tükröző határozat igazolhatta volna, azonban ez is túlságosan nehézkes folyamatot jelentett volna. Megjegyzendő, hogy a Törvényszék legitimitást tagadó és a Közgyűlés hozzájárulásának hiányára hivatkozó Milosević és védője, Ramsey Clarke is elfelejtette azt a tény, hogy a Szakértő

⁶ Sunga, Lyal S.: *The Emerging System of International Criminal Law – Developments in Codification and Implementation*. Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 1997.

⁷ S. C. Res. 827, 25 May 1993, U. N. Doc. S/RES/827 (1993)

Bizottság a Közgyűlés jóváhagyásával tett javaslatot 1992-ben egy nemzetközi törvényszék felállítására.⁸

A sürgős intézkedés szükségessége legitimizálta az ENSZ Alapokmányának VII. fejezetére való hivatkozást. A haladéktalan intézkedést pedig nemcsak a helyzet súlyossága indokolta, hanem a nemzetközi szintén közszereplőinek nyomtatékosított véleménynyilvánítása. Vannak, akik szerint a boszniai etnikai tisztogatás kapcsán a dél-szláv válság és a Holocaust emléke között kialakult képzetársítás váltotta ki a sokkhatást és az arra irányuló igényt, hogy a nemzetközi közösség haladéktalanul tegyen valamit a jogsértések elkövetése ellen.⁹ Az ENSZ nem engedhette meg magának egy ilyen helyzetben, hogy tétlen maradjon. A diplomáciai és szankciós eszközök eredménytelensége és a fegyveres erők tétlensége éppen eléggé aláaknázták így is a szervezet reputációját.

A Törvényszék felállításának legitimitása a Tadić-ügy tükrében

Slobodan Milosević a Törvényszék előtt zajló eljárásának kezdetén nem tartott igényt védelmi képviselőre, makacsul tartva magát ahhoz az állásponthoz, hogy az eljáró bírói fórum legitimitásáról nem lehet beszélni. Amikor megkérdezték tőle, kívánja-e hallani a vele szemben megszövegezett 51 oldalas vádiratot, választ vonva reagált: „Ez a maguk problémája.”¹⁰

Nem az egykori szerb elnök volt az egyetlen vádlott, akinek esetében szóba került a Törvényszék létrehozásának jogszerűsége. Alapvető ütközési felületet jelentett egy az alapításról szóló multilaterális szerződés hiánya, a Biztonsági Tanács politikai jellegének és ezzel kapcsolatban az ENSZ Alapokmányban megfogalmazott hatásköreinek problematikája. A Törvényszék legitimitása mellett szóló érvek vonatkozásában az Antonio Cassese elnöklete alatt üléső Fellebbviteli Kamarának a Tadić-ügyben hozott 1995 októberi határozata ad iránymutatást.

Dusko Tadić jogi képviselője első ízben azt kérdőjelezte meg, hogy egyáltalán a Törvényszék jogosult-e döntést hozni saját felállítására jogosságának kérdésében, már csak azért is, mert nem hozhat határozatot politikai kérdések kapcsán, a Biztonsági Tanács hatáskörével kapcsolatos problémák eldöntése pedig ezt igényelné. A Fellebbviteli Kamara a „Kompetenz-Kompetenz”-elméletre hivatkozott ezen érvekkel szemben, amelynek bármely bírói fórum vonatkozásában érvényesülnie kell, kivéve azt az esetet, ha az adott igazságszol-

⁸ Robertson, Geoffrey: *Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice*. Penguin Books, London, 2002, 307-308. o.

⁹ Power, Samantha: „*A Problem from Hell*” – *America and the Age of Genocide*. Flamingo – Harper Collins Publishers, London, 2003, 483. o.

¹⁰ Power, Samantha: i. m. 475. o.

gátlató szervet létrehozó dokumentumban található valamely ezen jogot kifejezetten korlátozó rendelkezés. A Törvényszék Statútumában ilyen tartalmú rendelkezés nem található, ebből fakadóan minden további nélkül hozhat határozatot saját joghatóságáról.¹¹ Ezen kívül megállapította, hogy amennyiben jogi eszközökkel eldönthető jogi természetű kérdés kerül a Kamara elé, azt nemcsak jogosult, de köteles megválaszolni, függetlenül attól, hogy bizonyos szempontból vannak a problémának politikai jellegű vonatkozásai is.¹²

Következő lépésben a védelem azt a problematikus kérdést állította érvrendszere középpontjába, hogy a Biztonsági Tanács egyáltalán jogosult-e politikai szervként egy igazságszolgáltatási fórumot létrehozni. Álláspontjuk szerint az ENSZ Alapokmányának 29. cikke, mely feljogosítja a Biztonsági Tanácsot kisegítő szervek felállítására, kizárólag a saját hatásköreinek átruházására vonatkozik, a Biztonsági Tanács pedig semmilyen igazságszolgáltatási funkciót nem tölthet be, így nem is hozhat létre egy új szervet ilyen természetű feladattal. Ezen túl megállapították, hogy az Alapokmány 41. és 42. cikkében fellelhetőek a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetése esetén hozható intézkedések, amelyek kizárólag politikai, katonai és gazdasági természetűek lehetnek. A Cassese által elnökölt bírói testület ezzel ellentétes véleménye tükröződik az ügy kapcsán hozott döntésben, miszerint a Biztonsági Tanács a dél-szláv konfliktus teremtette helyzetben, amikor is a nemzetközi béke és biztonság vitathatatlanul veszélybe került, igen széles intézkedési jogosultságok birtokába jutott, hiszen alkalmazhatóvá váltak az Alapokmány VII. fejezetének rendelkezései, ami alapján minden államot kötelező döntéseket hozhatott. A Törvényszék felállítással nem a saját hatáskörét kívánta átruházni egy kisegítő szervre, hanem a béke és biztonság helyreállítása céljának megfelelő legalkalmasabb lépést kívánta megtenni. A 41. és 42. cikkben szereplő intézkedések pusztán illusztratív példák, a 39. cikk pedig rendkívül széles diszkréciós jogot ruház a Biztonsági Tanácsra, amelynek megfelelően eldöntheti, hogy az adott helyzetben mely intézkedést tartja legoptimálisabbnak.¹³ Mindemellett megjegyzendő, hogy korábban is volt már rá példa, hogy a Biztonsági Tanács büntetőjogi természetű kötelező erejű határozatot hozott, mégpedig a Lockerbie-ügy kapcsán Líbiát két állampolgárának kiadására felhívva.

A Törvényszék létrehozásával szemben felmerülő további érvként hangzott el, hogy minden bírói fórumnak érvényes jogon kell alapulnia, a nemzetközi jogban pedig nem különül el a három hatalmi ág, így önállóan működő jogalkotás hiányában legfeljebb egy ENSZ Alapokmány-módosítással lehetne igazság-

¹¹ Prosecutor v. Duško Tadić, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No. IT-94-1-T, 1995. október 2. 18. pont

¹² Prosecutor v. Duško Tadić, IT-94-1-T, 24. pont

¹³ Prosecutor v. Duško Tadić, IT-94-1-T, 28-38. pont

szolgáltatási szervet felállítani. A Fellebbviteli Kamara úgy válaszolta meg ezt a felvetést, hogy a nemzetközi jogi szabályalkotás a belső jogtól eltérően nem egy elkülönült szerv aktusain alapul, hanem az államok akaratnyilvánításain. A Törvényszék felállításával, bírái megválasztásával és költségvetésével kapcsolatban pedig az ENSZ Közgyűlése számos támogató határozatot hozott,¹⁴ ami a Közgyűlés reprezentatív jellegéből adódóan megfelelően tükrözi a tagállamok szükséges hozzájárulását. Másrészt, ez az elv valójában a bírói fórumok legitim működéséhez szükséges jogi garanciák biztosításának kötelezettségére vonatkozik, ami az Ex-jugoszláv Törvényszék esetében maradéktalanul megvalósul.¹⁵

Konklúzióként kijelentette a Fellebbviteli Kamara, hogy „a Nemzetközi Törvényszék az ENSZ Alapokmány rendelkezéseinek megfelelően lett felállítva, és biztosítja a fair eljáráshoz szükséges garanciákat.”¹⁶ Az Ex-jugoszláv Törvényszék felállítása jogszerűségének vitatásán túljutva azonban legalább ennyire kritikus probléma, hogy el tudja-e látni megfelelő hatékonysággal a neki szánt fő feladatot, a legsúlyosabb nemzetközi bűntettek elkövetőinek felelősségre vonását. Mostanra nyilvánvalóvá vált, hogy ez a kérdés további homlokráncolatásra és fejtöresre ad okot.

Az állami közreműködés kötelezettsége és az azt előíró rendelkezések

A Törvényszék működési hatékonyságának, egyáltalán működése megkezdésének alapvető feltétele, hogy az érintett államok kellő együttműködési hajlandóságot tanúsítsanak. A Nürnbergi Törvényszék esetében fennállt helyzettel ellentétben nem állomásoztak megszálló hatalmak csapatai azon területeken, ahol a vádlottak tartózkodtak. A Törvényszék székhelye Hollandiában van, és nem rendelkezik a megfelelő eszközökkel, például helyi rendőri erőkkel, ami a vádlottak gyors kézre kerítését lehetővé tette volna, illetve tenné.

Ennek a helyzetnek megfelelően már a 827-es számú biztonsági tanácsi határozat sorai között megtalálható az államokat együttműködésre kötelező rendelkezés, miszerint minden állam köteles teljes mértékben együttműködni a Törvényszékkel és annak szerveivel, és ezen belül kötelesek minden szükséges intézkedést meghozni belső jogrendszerük alakítása terén, hogy a Törvényszék Statútumában foglaltak hatékonyan érvényesüljenek, valamint kötelesek eleget tenni a Törvényszék által hozzájuk intézett jogsegély-kérelmeknek.¹⁷

¹⁴ A Törvényszék felállításában is jelentős szerepe volt, hiszen például a Statútum ide vonatkozó rendelkezései szerint a Közgyűlés választotta ki a Biztonsági Tanács által készített listáról a Törvényszék állandó bíráit. (Statútum, 13. cikk)

¹⁵ Prosecutor v. Duško Tadić, IT-94-I-T, 44-46. pont

¹⁶ Prosecutor v. Duško Tadić, IT-94-I-T, 47. pont

¹⁷ S. C. Res. 827, 25 May 1993, U. N. Doc. S/RES/827 (1993), 4. par.

A Statútum ide vonatkozó szabályai szerint az államok kötelesek elfogadni a Törvényszék joghatóságát, ezen túl pedig annak primátusát a nemzeti igazságszolgáltatási fórumokkal szemben. A belső bírói testületeknek lehetőségük van eljárni állampolgáraik humanitárius jogsértéseinek ügyében, de amennyiben a Törvényszék az eljárás bármely szakaszában kérelmezi az adott ügy tekintetében a kompetencia átruházását, a bíróság illetve az állam köteles ezt lehetővé tenni.¹⁸ A *non-bis-in-idem* elvnek nyilvánvalóan ezekben az esetekben is érvényesülnie kell: ha egy nemzeti bíróság már ítéletet hozott egy adott elkövető vonatkozásában, abban az esetben a Törvényszék csak akkor járhat el, ha a cselekmény, amelynek tekintetében a bíróság eljár, rendes belső büntetőjogi tényállásként került minősítésre, nem pedig nemzetközi büntettként, a nemzetközi humanitárius jog súlyos megsértéseként. A másik lehetséges eset a későbbi Törvényszék előtti eljárásra, ha a nemzeti igazságszolgáltató testület nem volt pártatlan vagy független, és az eljárás valódi célja a gyanúsított nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás alóli kivonása volt.¹⁹ Egyes nemzetközi jogi gondolkodók szerint (konkrétan Ivo Josipović, a Zágrábi Egyetem oktatója D. Krapac nyomán) ezek a szabályok nem felelnek meg az *aut dedere aut judicare* elv követelményeinek.²⁰ Nem tudok egyetérteni ezzel a véleménnyel, hiszen a kiadni vagy eljárni elve nem szolgálhatja a bűnösök megfelelő felelősségre vonás alól való kivonását, hanem éppen ennek biztosítását célozza. A Statútum pedig kizárólag az igazságszolgáltatás eme fő célja aláaknázásának szándéka esetére állapítja meg a Törvényszék eljárásának jogát a nemzeti bíróság ítélethozatalát követően.

A jogsegély lehetséges formáinak egy nem taxatív felsorolására került sor a Statútum szövegezésekor. Eszerint a Törvényszék Ügyésze kérheti az állami hatóságok segítségét a gyanúsítottak, áldozatok és szemtanúk meghallgatásában és a bizonyítékok gyűjtésében.²¹ Ezen kívül a Tárgyalási Kamara kérelmére az államoknak haladéktalan segítséget kell nyújtaniuk a személyek azonosítása és lokalizálása, a tanúvallomások és bizonyítékok megszerzése, a dokumentumok rendelkezésre bocsátása, a személyek letartóztatása és fogva tartása, valamint a Törvényszéknek való kiadatásuk és oda való eljuttatásuk tekintetében.²² Az ítélethozatalt követően pedig az ez irányú szándékukat a Biztonsági Tanács tudo-

¹⁸ Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 1993. május 25. 9. cikk

¹⁹ Uo. 10. cikk

²⁰ Josipović, Ivo: Implementing Legislation for the Application of the Law on the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Criteria for its Evaluation. *Yearbook of International Law*, Volume I. T. M. C. Asser Press, Hága, 1998, 48. o.

²¹ Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 1993. május 25. 18 (2). cikk

²² Uo. 29. cikk

mására hozó államok kötelesek közreműködni az ítélet végrehajtásában a Törvényszék felügyelete és a belső büntetés-végrehajtási normáknak is megfelelő bebörtönzés formájában.²³ Az államok együttműködési kötelezettségszegése esetén az Eljárási és Bizonyítási Szabályzat rendelkezései (11, 59. és 61. sz.) alapján a Biztonsági Tanács jogosult meghozni a szükséges ellenintézkedéseket.

A Törvényszék elismerését, illetve az együttműködés megvalósulását akadályozó néhány tényező

Bár ez a szankciókiszabási lehetőség valamiféle biztosítékot jelent a Statútum rendelkezéseinek érvényesítésére, ugyanakkor fennáll az a veszély, hogy a kormánnyal szemben kiszabott szankciót egyfajta kollektív büntetésként értékelje a köztudat, mely az adott állam lakosságával szemben került foganatosításra, ahelyett, hogy a súlyos jogsértéseket elkövető magánszemélyeket vonták volna felelősségre. Ez az együttműködés hátráltatását eredményezheti, lehetőséget adhat az érintett kormánynak a kérdés politizálására, és ezen az úton aláaknázhathatja a Törvényszék reputációját és egyáltalán a nemzetközi büntető bíraskodásba vetett bizalmat.²⁴

Hasonlóképpen akadályos lehet a Törvényszék működésének elismertségének a Titkárság szervezeti elhelyezése is. A Törvényszék Titkársága egyaránt hivatott szolgálni a Tárgyalási és Fellebbviteli Kamarákat, valamint az Ügyészt is.²⁵ Ilyen működési struktúra mellett könnyen megkérdőjelezhető a Törvényszék előtti eljárások fair természete, ami megkövetelné az ügyészi és a bírói funkció ellátásának teljes mértékű elkülönítését.

A pártatlan eljárásba vetett hitnek egyéb események sem kedveztek, mint például az, hogy a Törvényszék első Elnöke, a Tadić-ügy kapcsán már említett Antonio Cassese 1996-ban megjelent egy nemzetközi konferencián, ahol többek között arról is tárgyaltak, hogy meg kell akadályozni Szerbia részvételét az atlantai Olimpiai Játékokon, amennyiben nem működik közre Karadžić és Mladić „háborús bűnösök” elfogatásában.²⁶ A probléma abban áll, hogy éppen az ő általa elnökölt Törvényszéknek kell megállapítania, vajon valóban háborús bűnösök-e ezek a személyek, annak megállapításáig pedig elméletileg megilleti őket az ártatlanság védelme, ami az ehhez hasonló „fellépések” mellett nem igazán tűnik valójában is érvényesülő garanciának. A Statútum létrehozásának sürgős szükségének a szövegezésre gyakorolt hatása is eredményezett támadási felüle-

²³ Uo. 27. cikk

²⁴ Sunga, Lyal S.: i. m. 302. o.

²⁵ Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 1993. május 25. 11. cikk

²⁶ Robertson, Geoffrey: i. m. 320. o.

teket a Törvényszék előtt zajló eljárások igazságossága kapcsán. A Biztonsági Tanács előtt nem kerülhetett sor alapos tárgyalásra a Statútum, így maradtak tökéletlenségek és hiányosságok annak szövegében. Végeredményben az ENSZ Jogi Ügyek Osztálya önállóan készítette el a szöveget, jelentős üres foltokat hagyva az eljárás szabályozásában. Így meghatározó „hiánypótló” szerepet osztottak a bírakra, akiknek ilyen módon igen széleskörű Statútum-értelmezési mozgásterre keletkezett.²⁷

Az együttműködési lépések politikai befolyásoltsága és azok jogszerűségének problematikája

A Törvényszék elismertségére is rendkívül erőteljes hatása van a politikai befolyásoltság jelenlétének az együttműködési intézkedések foganatosításában. Ez persze nem csupán az érintett államok, de az érintett nemzetközi szervezetek vonatkozásában is megállapítható. Különösképp vonatkoztatható ez a NATO által foganatosított intézkedésekre. 1996-ban a NATO szóvivő által tett nyilatkozat szerint: „*Karadžić letartóztatása egyetlen NATO katona életét sem éri meg.*”²⁸ Így történhetett meg, hogy bár egy amerikai katonai bázis mintegy 20 mérföldre volt a boszniai szerb Mladić tábornok székhelyétől, mégsem került sor a letartóztatására.²⁹ 1998-ra vált világossá a NATO lépéseit irányító hatalmak számára is, hogy a legsúlyosabb jogsértésekért felelős vezetők bíróság elé állításának hiánya alapvető akadályt jelent a konszolidációval szemben. Az 1998-ra bekövetkezett politikai szemléletváltás nyomán Lord Robertson, NATO Főtitkár 2000-es szarajevói sajtókonferencián már a következőképp nyilatkozott: „*Minden vádlottnak szembe kell néznie a hágai felelősségre vonással, és jobban jár-nak, ha minél hamarabb elfogadják, hogy nem menekülhetnek.*”³⁰ Az továbbra is megválaszolatlan kérdés marad, hogy milyen érdek diktálta a szervezet döntéseit alapjaiban meghatározó Egyesült Államok álláspont-változtatását.

Hasonlóképpen a szerb kormánynak a volt jugoszláv elnök, Slobodan Milošević kiadatására vonatkozó döntését is alapvetően politikai természetű tényezők diktálták. A 2001. június 29-én Brüsszelben megrendezésre került nemzetközi segélyezési konferencián számos jelentős donor-állam távolmaradásával lehetett volna számolni (az Egyesült Államokkal az élen), ha tovább halo-

²⁷ Tavernier, Paul: *The Experience of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and for Rwanda*. In: International Review of the Red Cross. No. 321, ICRC, 1997, 605-621. o.

²⁸ Robertson, Geoffrey: i. m. 304. o.

²⁹ Power, Samantha: i. m. 476. o.

³⁰ *Persons Indicted for War Crimes*. A NATO hivatalos honlapja, 2001 november. www.nato.int/sfor/factsheet/warcrime/t001116i.htm

gatják a kiadatását.³¹ 2001. április 1-jén tartóztatták le korrupció és hatalommal való visszaélés szövetségi büntettének vádjával. Írásban biztosították afelől, hogy az elfogatás semmiképp nem szolgálja egy esetleges későbbi kiadatás célját. Ezzel egy időben azonban Kostunica, Milosević utódja a szerb kormányfői poszton, megpróbált elfogadtatni a Szövetségi Parlamenttel egy törvényt, mely az állam Törvényszékkal való együttműködését szabályozta volna, beleértve a vádlottak kiadásának kötelezettségét is. Miután a Parlament elutasította a tervezetet, ugyanez a kérdéskör egy 2001 júniusi kormányrendeletben került írásba foglalásra. Ez feljogosította a szövetségi kormányt, hogy döntsön a vádlottak foglалására. Ez feljogosította a szövetségi kormányt, hogy döntsön a vádlottak Törvényszéknek való kiadatása tekintetében. Milosević ügyvédei az Alkotmánybírósághoz fordultak a rendelet alkotmányosértő voltának panaszával, amely bírói testület felfüggesztette a rendelet alkalmazhatóságát a kérdés megvitatásának időtartamára. Ezek után a szerb kormány saját kezébe vette a dolgok irányítását. Határozatot hozott a saját Törvényszékkel való együttműködésére vonatkozóan, aminek alapján Milosevićet kormányhelikopterrel Tuzlába szállították, az amerikai légi bázisra, ahonnan később továbbküldték Hágába.³²

A probléma ezekkel az intézkedésekkel sokrétű. Egyrészt, a jugoszláv Alkotmány tiltja a jugoszláv állampolgárok kiadását. Másrészt, a nemzetközi kapcsolatokkal (így például a Törvényszékkel való együttműködéssel) kapcsolatos döntések a szövetségi állam kizárólagos hatáskörébe tartoznak, emiatt sem volt jogosult a szerb kormány Milosević kiadására. A szerb döntéshozók azonban saját alkotmányukra hivatkoztak az intézkedés jogossága mellett érvelve, melynek 135 (2) cikke szerint, ha bármely szövetségi ügynökség Szerbia egyenlőségét sértve vagy egyéb érdekeit veszélyeztetve intézkedik, a Szerb Köztársaság megteheti az érdekvédelemhez szükséges lépéseket. Ezen érvelésnek több gyenge pontja is van: a Szövetségi Alkotmánybíróság nem nevezhető „ügynökségnek”, másrészt a szerb vezetőség elmulasztotta kifejtetni, hogy pontosan milyen érdeksérelem következett be a Szerb Köztársaságra nézve az egyébként sem végleges rendelet-felfüggesztő határozat elfogadásával.³³

Milosević Hágában sem hagyta hangos szó nélkül a történeteket. 2001 augusztusában a törvényszéki szabályokat megsértve felhívta a Fox Newst, és élő adásban hangoztatta véleményét a hágai „illegális” bíróság működését támadva, ezen kívül pedig a balkáni háborúban betöltött szerepéhez való viszonyulásához csak ezt fűzte hozzá: „Mindenne büszke vagyok, amit tettem.”³⁴ A sajtónyilvá-

³¹ Magliveras, Konstantinos D.: The Interplay between the Transfer of Slobodan Milosevic to the ICTY and Yugoslav Constitutional Law. *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 3. Oxford University Press, 2002, 676. o.

³² Magliveras, Konstantinos D.: *i. m.* 663-664. o.

³³ *Uo.* 666-667. o.

³⁴ Power, Samantha: *i. m.* 476. o.

nosság eszközén kívül a bírói eljárások adta lehetőségekkel is élt. A Hágai Kerületi Bírósághoz adott be egy kérelmet arra vonatkozólag, hogy az rendelje el szabadon bocsátását és távozásának biztosítását Jugoszláviába azon az alapon, hogy emberrablás áldozata lett, melynek eredményeként a jugoszláv Alkotmányba ütköző módon egy egyébként is illegálisan működő, „nem pártatlanul működő” törvényszéknek adták át, figyelmen kívül hagyva a hivatali pozíciójából adódó immunitást. A Kerületi Bíróság megállapította a kérdésben való kompetenciája hiányát, valamint a Tadić-ügyre hivatkozva az Ex-jugoszláv Törvényszék jogosultságát saját hatásköre megállapítására. Mindemellett az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogát idézve kijelentette, hogy a Törvényszék biztosít minden fair eljáráshoz fűződő garanciát, beleértve a pártatlanság és függetlenség elvét is. Ezen kívül nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Kerületi Bíróság bármely, a szerb kormány lépését bíráló döntése kimeríthette volna a belügyekbe való beavatkozás tilalma megsértésének esetét.³⁵

Egy időben a Kerületi Bírósághoz szóló kérelmének benyújtásával, Milosević elfogatásának és kiadatásának felülvizsgálatát kérte a Törvényszéktől is. 2001. november 8-án a Tárgyalási Kamara nem meglepő módon elutasította a kérelmet, elismerve ugyan az elfogadás és kiadatás nem megfelelő fogantatását, ugyanakkor hangsúlyozva, hogy ezt a tényt nem tudja olyan súlyos jogsértésnek tekinteni, hogy az megkérdőjelezhetné a fogva tartása legalitását.³⁶

Ezen a ponton a volt jugoszláv elnök által elkövetett súlyos emberiség elleni bűntettek fényében nem vitatkozhatunk a Kamarával, ugyanakkor a helyzet kényességéből adódóan mindenképpen szükséges lett volna egy erőteljesebb érvelés a Törvényszék ítélő testülete részéről. Kétségeken felül áll, hogy mivel a Törvényszék Statútuma osztja a kötelező erejű biztonsági tanácsai határozatok jogi természetét, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság köteles lett volna együttműködni a Törvényszékkel a vádlott kiadatása tekintetében is. Ugyanakkor haladéktalanul meg kellett volna tenni a belső jog nemzetközi kötelezettséggel való harmonizálásához szükséges lépéseket, hogy ne legyen ilyen törékeny a kiadatási kötelezettség teljesítésének ügye azzal, hogy a szerb kormánynak az erőteljes politikai nyomás hatására és alkotmányellenesen kellett megtennie ezt a lépést. A történetek nem tettek jót, még inkább aláásták a Törvényszék működésének elismertségét, és ebből fakadóan egyáltalán nem meglepőek a Milosević halála körül zajló botrányos események és a lakosság szimpatizáns csoportjainak megmozdulásai. Ahhoz pedig, hogy a nemzetközi szintű büntető bíraskodás hatékonyan szolgálhassa a konfliktust követő konszolidációt, elengedhetetlen, hogy az érintett lakosság részéről kellő elismertséget élvezzen.

³⁵ Magliveras, Konstantinos D.: *i. m.* 669-670. o.

³⁶ *Uo.* 669. o.

Irodalomjegyzék

- Hartman, Florence: Bosznia. In: *Háborús Bűnök*. (Szerk.: Gutman, Roy és Rieff, David) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002.
- Josipović, Ivo: Implementing Legislation for the Application of the Law on the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Criteria for its Evaluation. *Yearbook of International Law*, Volume 1. T. M. C. Asser Press, The Hague, 1998.
- Magliveras, Konstantinos D.: The Interplay between the Transfer of Slobodan Milosevic to the ICTY and Yugoslav Constitutional Law. *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 3. Oxford University Press, 2002.
- Power, Samantha: „A Problem from Hell” – *America and the Age of Genocide*. Flamingo – Harper Collins Publishers, London, 2003.
- Prosecutor v. Duško Tadić, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No. IT-94-1-T, 1995. október 2.
- Robertson, Geoffrey: *Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice*. Penguin Books, London, 2002.
- Sunga, Lyal S.: *The Emerging System of International Criminal Law – Developments in Codification and Implementation*. Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 1997.
- S. C. Res. 827, 25 May 1993, U. N. Doc. S/RES/827 (1993)
- Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. 1993. máj. 25.
- Tavernier, Paul: The Experience of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and for Rwanda. *International Review of the Red Cross*, No. 321, ICRC, 1997.
- Thompson, Mark: Yugoslavia. In: *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*. (Szerk.: Dinah L. Shelton) Macmillan Reference USA, Thomson Gale, 2005.

Summary

The tragic events of the Balkan conflict required urgent reaction from the international community. The urgent necessity inspired the UN Security Council to adopt the resolutions 808 and 827 under the Chapter VII of the UN Charter in order to establish an ad hoc tribunal to call to account the persons responsible for committing the most serious crimes against humanity. This way of creation of the International Tribunal for the Former Yugoslavia caused numerous weak points related to the legitimacy of its jurisdiction. Debates deriving from this problematic issue had negative consequences regarding the reputation of the Tribunal as well. The examination of the arguments for and against the legitimacy and the disputable features of the system is inevitable to make the right conclusions, and in this way to develop the efficiency of international criminal jurisdiction in a global manner. The main aim of the present study is the analysis of these problematic questions considering the decision adopted by the Tribunal's Appeal Chamber in the Tadić-case in 1995 and the co-operation of the Serbian authorities in the case of the arrest of the former President of Yugoslavia, Slobodan Milosević.